

Маляренко С.А.,
слухач магістратури

Науковий керівник:
Сердюк І. А.
*доцент кафедри теорії
та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ ПІД ЧАС СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ

Доказування складає основну частину процесуальної діяльності, спрямовану на одержання об'єктивних даних, необхідних для виконання завдань судочинства. Згідно зі ст. 55 Конституції України права та свободи громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Система вимог, які створюють безпосередній зміст процесуальної форми, і відповідно, її елементи закріплюються у нормах цивільного процесуального права і, таким чином, одержують своє офіційне закріплення.

Поняття доказів та доказування під час судового розгляду розглядали у своїх працях такі правники, як Ю. І. Азаров, Ю. П. Аленін, В.П. Бахін, В. І. Бояров, В. І. Галаган, В.Г. Гончаренко, А. Я. Дубинський, В.С. Зеленський, А. В. Іщенко, Є. Г. Коваленко, І. П. Козаченко, В. С. Кузьмичов, К. Лук'янчиков, В. М. Ліщенко, А. О. Ляш, А. М. Лисиченко, В. Т. Маляренко, В.О. Попелюшко, М. А. Погорецький, М. В. Салтєвський, С. М. Стахівський та ін.

Водночас, ступінь наукової розробленості окремих питань доказування є недостатнім і не задовольняє потреб юридичної практики.

Категорія «доказування» є однією з центральних у доктрині кримінального процесуального права, і визначається як діяльність суб'єктів кримінального процесу зі збирання, перевірки, оцінки доказів і їх процесуальних джерел, а також формування на цій основі певних тез та наведення аргументів для їх обґрунтування [1, с. 119].

Тільки суд, спираючись на докази, розглянуті в судовому засіданні, може визнати особу винною у вчиненні кримінального правопорушення. На стадії судового розгляду суд вивчає докази, зібрані та подані як стороною обвинувачення, так і стороною захисту. Він вирішує питання щодо достатності доказів, щоб визнати спростованою презумпцію невинуватості та винести

обвинувальний вирок.

Якщо докази не формують впевненості суду у вині обвинуваченого, має бути винесено виправдувальний вирок.

Таким чином докази, на яких може базуватися обвинувальний вирок, повинні не тільки відповідати вимогам належності і допустимості, але й обов'язково досліджуватися в суді.

Основою цієї вимоги є відмінності в процесуальних умовах на стадії досудового розслідування – з одного боку, та в процесі судового розгляду – з іншого.

У суді дослідження доказів проводиться в умовах рівності сторін, оскільки процесуальні рішення дозволено приймати виключно суду, а сторона обвинувачення позбавлена цієї переваги.

Однією з новел Кримінально-процесуального кодексу України є позбавлення впливу на суд сторони обвинувачення через фактичні дані, зібрані нею під час досудового розслідування.

КПК України визначив, що прокурор направляє до суду для розгляду не матеріали досудового розслідування, а лише обвинувальний акт із відповідними додатками. Подання інших документів до суду до судового розгляду заборонено (ч. 4 ст. 291 КПК України). На думку вчених, це позитив нового КПК, що гарантує реалізацію принципу безпосередності вивчення доказів сторін.

Тож до початку судового провадження суд не має інформації про те, кого слід допитувати як свідка в судовому засіданні, які речові докази та документи є у розпорядженні сторін кримінального провадження. Лише під час підготовчого судового провадження, коли суд вирішує питання, пов'язані з підготовкою до судового розгляду, як прокурор, так і сторона захисту можуть вимагати виклику певних осіб до суду для допиту, а також певних речей або документів (ч. 2 ст. 315 Кримінально-процесуального кодексу України).

Тому, на наш погляд, є підстави стверджувати, що новий КПК України все ж створив рівні можливості для сторін надати свої докази під час кримінального провадження. Хоча для кожної зі сторін – це різна кількість доказів, через різні юридичні засоби збору фактичних даних в рамках досудового розслідування.

Представлення доказів у судовому провадженні має свою специфіку. На наш погляд, його слід розглядати у двох аспектах:

- 1) як фізична передача до суду зібраних речей та документів;
- 2) як демонстрація сторонами своїх доказів, спрямованих на вивчення їх у суді та доведення їхньої переконливості.

Для забезпечення змагальності судочинства, права сторін та інших учасників процесу брати участь у доказуванні у кримінальному провадженні, Кримінально-процесуальний кодекс України передбачає визначення кількості доказів, що підлягають дослідженню, та порядок їх розгляду відразу після

пояснення обвинуваченого. Обсяг доказів, що підлягають дослідженню, та порядок їх дослідження визначаються рішенням суду після з'ясування відповідної думки учасників судового провадження.

Закон не визначає, в якій послідовності учасники судового провадження повинні висловлювати свої думки з приводу обсягу та порядку дослідження доказів. Уважаємо, що це питання потрібно вирішувати за аналогією з процесуальною нормою, передбаченою абз. 2 ч. 1 ст. 349 КПК України, згідно з якою докази зі сторони обвинувачення досліджуються в першу чергу, а зі сторони захисту – у другу. Дійсно, принципу змагальності повною мірою відповідає ситуація, коли спочатку представляє докази сторона обвинувачення, потім – сторона захисту, причому кожна з них обґрунтовує правомірність свого висновку і критикує доводи свого «супротивника».

Суд же остаточно має вирішити, які докази є допустимими і належними, а які ні, і на основі їх оцінки винести вирок.

Тому цілком логічно, що саме прокурор як, представник державного обвинувачення, котрий ініціює розгляд справи в суді, буде висловлювати свою думку щодо обсягу доказів, які потребують дослідження в судовому засіданні, першим.

Останніми ж це мають робити обвинувачений і його захисник, у яких після висловлення думок прокурора та інших учасників судового провадження повинна скластися точка зору щодо обсягу доказів та порядку їх дослідження, які будуть найбільш сприятливими для захисту обвинуваченого.

Дискусійним є питання про те, якими критеріями слід керуватися при визначенні належності фактичних даних до доказів сторони обвинувачення чи сторони захисту.

Так, Б.І. Яворський висловив думку, що, визначаючи приналежність відомостей до доказів обвинувачення чи доказів захисту для почергового їх дослідження, за вихідний критерій їх розрізнення необхідно брати те, яка сторона їх збрала і подала до суду. При цьому, автор одразу ж наголошує, що тоді, коли правом і обов'язком збирати докази наділені лише уповноважені на те державні органи і посадові особи, цей критерій неприйнятний [2, с.46].

Суд або сторони судового провадження не вправі змінити послідовність дослідження доказів, яка встановлена законом. Тому спочатку докази подає сторона обвинувачення, на яку законом покладено обов'язок доказування, а потім сторона захисту. Ця вимога закону заснована на засаді змагальності, кожна зі сторін має можливість найбільш повно реалізувати гарантовані права на повне і всебічне дослідження доказів у ході судового слідства, правильне вирішення справи при збереженні судом об'єктивності та неупередженості.

Суд має право, якщо учасники провадження не заперечують, вважати недоцільним вивчення доказів за тих обставин, які ніхто не заперечує.

Наприклад, якщо обвинувачений повністю визнає свою провину у кри-

мінальному правопорушенні, інкримінованому органом досудового розслідування, погоджується з кваліфікацією вчиненого ним діяння, а прокурор, потерпілий не висловлює жодних заперечень проти обставин, суд може звинуватити обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення. Суд з'ясовує, чи правильно такі особи розуміють зміст цих обставин, чи є сумніви у добровільності своєї позиції, і пояснює їм, що в цьому випадку вони будуть позбавлені права оскаржити вказані обставини в апеляційному порядку (ч. 3 ст. 349 КПК України). Це законодавче положення сприяє ефективності судового розгляду, дотриманню принципу розумного строку (ст. 28 КПК України).

Отже, підсумовуючи, ми наголошуємо, що норма, яка забороняє подавати до суду будь-які матеріали досудового розслідування, крім обвинувально-го акту та додатків до нього, є доречною та сприяє утвердженню принципу змагальності сторін. Враховуючи характер рішень, які можуть бути прийняті на стадії підготовчого провадження, сторони та інші учасники провадження мають бути наділені правом подавати до суду під час підготовчого засідання матеріали досудового розслідування, речі та документи, що мають значення для обґрунтування цих рішень. Остаточне подання до суду матеріалів досудового розслідування, а також речей та документів, отриманих стороною захисту, відбувається на стадії судового розгляду.

1. Костенко Р.В. Понятіе и признаки уголовно-процессуальных доказательств. М. : Юрлитинформ, 2006. С.5

2. Яворський Б. І. Сприяння захисту в доказуванні у суді першої інстанції. *Вісник Верховного Суду України*. 2010. № 3. С. 46.